

TEIRLINCK, Herman, dichter, romancier, toneel-schrijver en essayist (Sint-Jans-Molenbeek 24 februari 1899 - Beersel 4 februari 1967).

Na onderwijs aan de Lagere School Karel Buls en het Koninklijk Atheneum te Brussel studeerde hij natuurwetenschappen aan de Vrije Universiteit te Brussel en Germaanse filologie aan de Rijksuniversiteit te Gent, studies die hij telkens na een jaar opgaf. Hij oefende daarna verscheidene ambten uit : beambte voor Schone Kunsten bij het Stadsbestuur te Brussel (1902-'06), Brussels correspondent van het Amsterdamse Algemeen Handelsblad

(1906-'11), directeur van een meubelzaak (1912-'26), leraar in de Nederlandse letterkunde aan verschillende instellingen (Stedelijke Openbare Leergangen en Jongens- en Meisjesnormaalschool te Brussel en Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen), leraar in de Nederlandse toneelspeelkunst aan het Koninklijk Conservatorium te Brussel en leraar in de techniek van het toneel aan de Nationale Hogere School voor Bouw- en Sierkunsten te Brussel, waar hij later Henry van de Velde als directeur opvolgde (1938-'51), stichter en leider van de Studio van het Nationaal Toneel van België (1946) en kunstadviseur bij de Directie van Schone Kunsten van het Ministerie van Openbaar Onderwijs (1951). Om zijn beheersing van het Nederlands en zijn gezag in Vlaamse culturele aangelegenheden werd hij tevens aan het Hof benoemd: Vlaams leraar van de hertog van Brabant (1920), privaatraad bij Koning Albert (1932), raadsheer voor Kunst en Wetenschap bij Koning Leopold III (1934) en ereraad voor Kunst en Wetenschap bij Koning Boudewijn (1951). In 1919 werd hij benoemd tot briefwisselend en in 1922 tot werkend lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, waarvan hij in 1932 orderbestuurder en in 1933 bestuurder was.

Herhaaldelijk werd deze „Proteus der Vlaamse letteren” bekroond: driemaal ontving hij de Staatsprijs voor Letterkunde (in 1925 en '28 voor het toneel en in 1950 voor zijn gezamenlijk werk). Hij was de eerste auteur die de Grote Prijs der Nederlandse letteren (Nederland-België) ontving. Het doctoraat honoris causa werd hem aangeboden

E. Teirlinck en K. Jonckheere.

door de universiteiten te Brussel (1938), Amsterdam (1947), Luik (1954) en Gent (1959).

Als zoon van Isidoor Teirlinck was hij van jongsaf vertrouwd met het wel en wee van het Vlaamse cultuurleven te Brussel en zowel thuis als in het letterkundig genootschap De Distel leerde hij de vooraanstaande Vlaamse strijders te Brussel kennen. In zijn kortstondige studententijd was hij actief in de Vlaamse studentenkringen Geen Taal, Geen Vrijheid te Brussel en 't Zal wel Gaan te Gent. Na reeds verzen gepubliceerd te hebben in Land en Volk, werd hij als medewerker opgenomen in de tweede reeks van Van Nu en Straks en daardoor ingelijfd in de vernieuwingsbeweging die het Vlaamse cultuurleven hogerop zou stuwen. Geestdriftig over dit avontuur, waardoor nieuwe perspectieven voor de Vlaamse ontvoogdingsstrijd werden geopend, zette hij na het staken van het tijdschrift de actie ervan voort door een nieuw tijdschrift te stichten: Vlaanderen. Sedert 1923 was hij redacteur van De Vlaamse Gids en in 1929 poogde hij met het cultureel weekblad Vandaag opnieuw een verzamelpunt van alle Vlaamse krachten te vormen, terwijl hij na de dood van Aug. Vermeylen diens laatste droom werkelijkheid deed worden door de stichting van het Nieuw Vlaams Tijdschrift, waarvan hij directeur was.

Doch niet alleen als organisator, ook als scheppend auteur heeft hij een leidende en vernieuwende rol gespeeld in de Nederlandse literatuur. Na een opmerkelijk prozadebuut met verfijnde plattelandsverhalen en impressionistische schetsen, die in de toen opbloeiende streekliteratuur reeds opvielen door hun verbeeldingskracht en virtuoze woordarabesken, introduceerde hij met groter opgezette werken als Mijnheer Serjanszoon (1908), Het ivoren aapje (1909) en Johan Doxa (1917) de geest van het dilettantisme in onze letteren. Na de in samenwerking met K. van de Woestijne geschreven De leemen torens (1928), een vooroorlogse kroniek van twee steden, Gent en Brussel, en de fantasie-buiteling met De nieuwe Uilenspiegel (1920), bedoeld als een reïncarnatie van Uilenspiegel in een Vlaming van de 20ste eeuw en als een peiling naar de typerende wezenstrekken van het Vlaamse volk, wendde hij zich een hele tijd van het proza af. Als vernieuwd romancier kwam hij echter na 1940 terug met monumentaal-epische werken, die hoogtepunten vormen in de vitalistische romanliteratuur in Vlaanderen: Maria Speermalie (1940), Rolande met de bles (1944), Het Gevecht met de Engel (1952) en Zelfportret of het Galgemaal (1956).

Tussen beide wereldoorlogen wijdde hij zich echter hoofdzakelijk aan het toneel en werd hij - zowel op theoretisch als op praktisch niveau - de vernieuwer van het Vlaamse toneel. Onder invloed van het expressionisme en in het teken van een nieuwe gemeenschapskunst brak hij resoluut met het benepen traditionalistische gedoe van sentimenteel realisme en holle retoriek op de Vlaamse planken. Zoals in de late middeleeuwen bevrijdde hij het toneel uit de greep van de alledaagse realiteit door het scheppen van allegorieën, waarvoor hij een op de filmtechniek gebaseerde monumentale regie ontwierp. Met de creaties van De Vertraagde Film, Ik dien, De man zonder lijf en Ave was hij erin geslaagd nieuw leven te brengen in de Koninklijke Vlaamse Schouwburg te Brussel. In de

lijn van zijn visie op het toneel als een monumentale gemeenschapskunst schreef hij voor Nederlandse studentenverenigingen twee openluchtspelen (De Torenbestormer, 1923, en Het A-Z-spel, 1925) en waagde hij zich aan belangrijke avantgarde-experimenten met o.a. een modernisering van Elcerlyc en een toneelbewerking van De boer die sterft. In 1937 zette hij de Hoogdagen van de Vlaamse Letteren meer luister bij door de creatie van De ekster op de galg. Op hoge leeftijd verraste hij het Vlaamse theaterpubliek nog met drie stukken (Jokaste tegen God, Taco, De fluitketel), die getuigen van Teirlincks vitaliteit, geestelijke waakzaamheid en onwrikbaar geloof in de sociale functie van het toneel. Doch niet alleen als toneelschrijver toonde hij zich een bijzonder actief hervormer, ook als theoreticus wees hij de weg naar de toekomst. Zijn principiële houding ten opzichte van de autonome kunst van het theater heeft hij toegelicht in talrijke voordrachten en essays, waarvan wij de synthese vinden in zijn Dramatisch Peripatetikon. Met een vernieuwd toneelrepertoire drong zich echter ook de noodzaak op van een degelijke beroepsopleiding van de acteurs en een nationaal toneelbeleid om een gunstige oplossing te brengen voor een levende Vlaamse dramatiek. Voor de verbreiding van deze visie ondernam hij jarenlang met talloze voordrachten een ware kruistocht door Vlaanderen. Reeds in 1923 behoorde hij tot de belangrijkste initiatiefnemers van de oprichting van het Koninklijk Landjuweel voor liefhebbersgezelschappen, bedoeld als een stimulans voor het Vlaamse toneel. Van 1924 tot '29 zorgde hij met Johan de Meester voor de heropleving en internationale faam van het Vlaamsche Volkstoneel. Na de Tweede Wereldoorlog werd de noodzaak van een Nationaal Toneel ten slotte door de hogere instanties ingezien en werd een commissie samengesteld onder voorzitterschap van J. Kuypers en met J. Delacre en H. Teirlinck als kunstadviseurs. De stichting (in 1946) van deze nationale instelling werd tevens gekoppeld aan de oprichting op 1 juli 1946 van een Studio, een centraal toepassingstheater voor de opleiding en volmaking van jonge toneelspelers en -technici, waarvoor Teirlinck het programma had opgesteld en waarvan hem de leiding werd toevertrouwd. Zelf gaf hij er de theoretische lessen i.v.m. theatertechniek, decors, kostuums en belichting, terwijl Fred Engelen verantwoordelijk was voor de praktijk van het toneel. Verscheidene generaties toneelspelers heeft hij hier weten te inspireren met het idealisme en de bezieling van de ware cultuurdrager. Aldus is de gunstige kentering in de Vlaamse dramatische kunst na de Tweede Wereldoorlog in grote mate toe te schrijven aan zijn bezielend pionierswerk, dat officieel erkend werd met zijn benoeming tot voorzitter van de Nationale Raad voor Dramatische Kunst. Ook tot de heropleving van de sierkunsten in Vlaanderen heeft Teirlinck zijn bijdrage geleverd als illustrator en ontwerper van boekbanden voor eigen werk en voor dat van vele anderen, die verschenen bij Van Dishoeck te Bussum, en als directeur van het Nationaal Hoger Instituut voor Bouwkunst en Sierkunsten, waar hij het baanbrekende werk van zijn vriend en voorganger H. van de Velde voortzette.

Als talentrijk en veelzijdig kunstenaar, als dynamisch organisator en animator heeft hij op zeer

verschillende domeinen van ons cultuurleven activerend, vernieuwend en leidend gewerkt. Zijn hele werk stond in het teken van trouwe dienst aan de Vlaamse cultuurpolitiek. In 1925 poogde hij zelfs een actieve politieke rol te spelen door zich kandidaat te stellen voor de Kamer. Hij prijkte toen als achtste op de liberale lijst, als kandidaat van de Vlaamsgezinde Liberale Volksbond, arrondissement Brussel. Ondanks de steun van J. Hoste, die een brief zond naar alle Vlaamse verenigingen om te pleiten voor de kandidatuur van Teirlinck, werd hij niet gekozen. In de Vlaamse cultuurpolitiek speelde hij nochtans een belangrijke rol als lid van talrijke culturele verenigingen, zoals de Vereniging van Vlaamse Letterkundigen, de Maatschappij der Nedelandse Letterkunde, waar hij voorzitter was van de Vlaamse afdeling het Vlaamse PEN-centrum, waarvan hij ere-voorzitter was; hij was voorzitter van de Vlaamse Club te Brussel, eerste voorzitter van de Conferentie der Nederlandse letteren en stichter van de „M(agna) C(harta)” - of „Mijol-club”, een besloten kring van Vlaamse vrienden die allen een belangrijke rol spelen in het Vlaamse cultuurleven.

Bij meer dan één gelegenheid heeft Teirlinck zijn stem verheven om te pleiten voor de rechten van onze taal en de echte waarden van onze cultuur. Zo verdedigde hij in een ophefmakende radio-toespraak ter gelegenheid van de nationale feestdag op 21 juli 1954 met klem de stelling dat de historische vergroeiing van twee cultuurgemeenschappen „alleen haar nationale gebondenheid kan handhaven, wanneer geen van beide leden in zijn eigen wezen wordt aangetast en met ontarding wordt bedreigd. Hoe krachtiger en zuiverder zich aan beide kanten de authentieke volksaard laat gelden, hoe heilzamer voor beide het Belgisch staatsverband blijken zal”. Samen met zijn vriend Stijn Streuvels, die andere nestor van de Vlaamse letteren, riep hij op tot een „kruistocht van 10.000 Vlamingen voor (het behoud van) vijftientig windmolens, een typisch teken van het Vlaamse landschap en tevens een ontroerende herinnering aan het landelijk leven van vroeger tijden”, terwijl zij in 1959 samen een alarmkreet lieten horen, opdat aan de onschendbaarheid van het taalgebied onder geen enkel voorwendsel zou worden getornd. In 1961 wijdde hij een speciaal nummer van het Nieuw Vlaams Tijdschrift aan de bespreking van de culturele autonomie, waarvoor hij met J. Kuypers en L. Picard een pleidooi hield. Als woordkunstenaar, die een eigen literaire taal smeedde, getuigde hij van zijn liefde voor de eigen taal en van een diep taalkundig inzicht. Daarom werd hij lid van de gemengde Nederlandse taalcommissie en lid van de Nederlands-Belgische spellingcommissie. Steeds heeft hij gepleit voor de noodzaak en voor de verbreiding van het Algemeen Beschaafd Nederlands in onze gewesten, wat leidde tot een innige vriendschap met prof. W. Pée, voorzitter van de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal.

Zoals Aug. Vermeylen, wiens leidinggevende en gezaghebbende rol hij na de Tweede Wereldoorlog overnam, heeft hij niet alleen in de letterkunde, maar in het hele cultuurbewustzijn en in de V.B. een diepere zin geschapen en nieuwe perspectieven geopend voor de culturele voltooiing van Vlaanderen ontvoogding op Europees vlak.

WERKEN: *Verzameld werk*, samengesteld en van aantekeningen voorzien door Prof. Dr. W. Pée met medewerking van Prof. Dr. A. van Elslander, 9 dln. (1955-'73).

LITERATUUR: J. Kuypers, *Herman Teirlinck* (1923); - *Herman Teirlinck. Gedenkboek 1879-1929* (1929); - *Herman Teirlinck. Vijfenzeventig jaar* (1954, gelegenheidsnummer van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*); - *Van en over Herman Teirlinck* (1954, met bijdragen van H. Teirlinck, A. van Duinkerken, K. Jonckheere, J. Kuypers, P. Minderaa, M. Roelants); - P. Brachin, *L'expressionnisme dans le théâtre de Herman Teirlinck* (1958); - W. Pée e.a., *Herman Teirlinck. Bio-bibliografische nota*, in *Verzameld werk*, I (1960); - Th. Oegema van der Wal, *Herman Teirlinck* (1965); - G. Stuiveling, *Herinneringen aan Herman Teirlinck*, in *Willens en wetens* (1967, p. 186-201); - J. van Schoor, *De toneelloopbaan van Herman Teirlinck* (1967, bijzondere uitgave van *De Vlaamse Gids*, nrs. 3 en 4); - H. Bousset, *Herman Teirlinck* (Ontmoetingen, nr. 75, 1968).

RAYMOND VERVLIET